

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-047-6-3>

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ В УРБАНОФЛОРИ УМАНЩИНИ

Парубок М. І.

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології*

Уманський національний університет садівництва

Леонтюк І. Б.

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри біології*

Уманський національний університет садівництва

Розборська Л. В.

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри біології*

*Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Рослинний покрив міст привертає увагу дослідників у різних країнах світу. На сьогодні у науковій літературі накопичено значний фактичний флористичний матеріал: від даних щодо розповсюдження окремих видів до висвітлення історичної динаміки міських флор та аналізу окремих факторів, які її спричиняють [3]. Порівняно з іншими Європейськими країнами рослинний покрив українських міст почав вивчатись значно пізніше. В історії вивчення флори міст України можна виділити три періоди.

Перший період пов'язаний з роботами вчених, які не ставили перед собою мету вивчити флору міст, проте, досліджуючи флору і рослинність певного регіону, відзначали місцезнаходження багатьох видів як на території міст, так і їх околиць [4]. Роботи Р.І. Бурди [1] знаменують другий період і закладають основи планомірних досліджень урбанوفлор в Україні. Третій етап урбанوفлористичних досліджень починається у 2000-х роках і відзначається різноплановістю питань, що вирішуються при дослідження урбанوفлор [6].

Велике значення має вивчення саме лікарських рослин в урбанوفлорі міст.

Сучасна фармакологічна промисловість третину препаратів виготовляє з лікарських рослин, а зростання попиту на фітопрепарати, виго-

товлені на природній основі, потребує бонітування та моніторинг сировинної бази.

Лікарські рослини – джерело отримання вітамінів, алкалоїдів, глікозидів та інших фізіологічно-активних речовин у відповідних співвідношеннях та їх комплекс забезпечує найбільш ефективний лікувальний результат.

На території України зростає близько тисячі видів лікарських рослин. Найбільше серед родин: Айстрові (*Asteraceae*), Губоцвіті (*Lamiaceae*), Пасльонові (*Solanaceae*), Розові (*Rosaceae*), Бобові (*Fabaceae*), Жовтецеві (*Ranunculaceae*), Макові (*Papaveraceae*), Гвоздичні (*Caryophyllaceae*), Руткові (*Fumariaceae*), Мальвові (*Malvaceae*), Звіробійні (*Hypericaceae*), Зонтичні (*Apiaceae*), Капустяні (*Brassicaceae*), Валеріанові (*Valerianaceae*), Первоцвіті (*Primulaceae*), Ранникові (*Scrophulariaceae*), Гарбузові (*Cucurbitaceae*), Шорстколисті (*Boraginaceae*), Жимолостеві (*Caprifoliaceae*), Холодкові (*Asparagaceae*), Гречкові (*Polygonaceae*), Півонієві (*Paeoniaceae*), Маренові (*Rubiaceae*), Рутові (*Rutaceae*), Фіалкові (*Violaceae*), Подорожникові (*Plantaginaceae*), Тонконогові (*Poaceae*), Березові (*Betulaceae*), Ліщинові (*Corylaceae*) Маслинові (*Elaeagnaceae*), Ремнецвітникові (*Loranthaceae*), Липові (*Tiliaceae*), Шовковицеві (*Moraceae*), Деренові (*Cornaceae*), Лаврові (*Lauraceae*), Гінкгові (*Ginkgoaceae*), Букові (*Fagaceae*), Горіхові (*Juglandaceae*), Агрусові (*Grossulariaceae*), Барбарисові (*Berberidaceae*), Лимонникові (*Schizandraceae*), Гіркокаштанові (*Hippocastanaceae*) та Вербові (*Salicaceae*). Їх поділяють на дві групи: лікарські рослини, занесені до Державної фармакопеї і зареєстровані в системі Держстандартів (1/3), та ті, що використовуються в народній медицині (2/3). В Україні близько 85% лікарської рослинної сировини збирають у природних угрупованнях и лише близько 5% загального обсягу заготівлі складає культивована сировина [2].

У даний час особливо гостро стоять питання визначення існуючих на території України регіонів з високим потенціалом запасів лікарських рослин та розробки напрямків їх раціонального використання, а також пошуку резервів сировинних запасів цінних лікарських рослин у відносно екологічно чистих регіонах. Актуальність питання полягає ще й у тому, що існує нагайна необхідність з'ясувати можливості і напрямки відновлення популяцій рідкісних та зникаючих видів лікарських рослин.

З метою бонітування існуючих на обстеженій території лікарських рослин, доцільно поділити їх на три групи. До першої групи слід віднести рослини, що потребують заходів охорони і занесені

до Червоної книги України (*Adonis vernalis* L., *Allium ursinum* L., *Galanthus nivalis* L., *Paeonia tennifolia* L., *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill.) а також до червоного списку області (*Iris pumila* L., *Convallaria majalis* L., *Rosa spinosissima* L.) [5].

До другої групи слід віднести види, які зустрічаються в фітоценозах поодинокі або невеликими групами і потребують заходів по розширенню ареалів їх зростання: *Cynoglossum officinale* L., *Inula britannica* L., *I. helenium* L., *Plantago major* L., *Cichorium intybus* L., *Vinsetoxicum hirundinaria* Medic., *Althaea officinalis* L., *Lythrum salicaria* L., *Verbascum thapsus* L., *Felipendula vulgaris* Moench., *Agrimonia eupatoria* L., *Hyssopus officinalis* L.

Третю групу складають види, ареал розповсюдження яких видимо скорочується: *Anchusa officinalis* L., *Helichrisum arenarium* (L.) Moench., *Saponaria officinalis* L., *Symphytum officinale* L.

До четвертої групи віднесені найбільш поширені види лікарських рослин, які потребують досліджень з метою їх раціонального використання. Таких рослин на обстеженій території виявлено 173 види, що належать до 57 родин. Із них 51 вид використовується офіційною медициною, решта визначені як лікарські і використовуються в народній медицині.

До родини з найбільшою кількістю лікарських рослин належать:

Rosaceae (20 видів) – *Sorbus aucuparia* L., *Aronia melanocarpa* Minch., *Malus sylvestris* Mill., *Crataegus oxyacantha* L., *C. sanguinea* Pall., *Rubus idaeus* L., *R. caesius* L., *Fragaria vesca* L., *Potentilla anserina* L., *P. argentea* (L.) Hampe., *Padus racemosa* (Lam.) Gilib., *Geum urbanum* L., *Felipendula vulgaris* Moench., *Agrimonia eupatoria* L., *Sanguisorba officinalis* L., *Rosa canina* L., *Armeniaca vulgaris* Lam., *Prunus spinosa* L., *P. divaricata* Ledeb., *Padus avium* Mill.

Asteraceae (22 види) – *Erigeron canadensis* L., *Gnaphalium uliginosum* L., *Inula helenium* L., *I. britannica* L., *Pulicaria vulgaris* Gaertn., *Helianthus tuberosus* L., *Bidens tripartita* L., *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka., *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Pyrethrum parthenium* (L.) Smith., *Tanacetum vulgare* L., *Artemisia annua* L., *A. absinthium* L., *A. abrotanum* L., *A. vulgaris* L., *Tussilago farfara* L., *Senecio vulgaris* L., *Calendula officinalis* L., *Arctium lappa* L., *Centaurea cyanus* L., *Cichorium intybus* L., *Taraxacum officinale* Webb. Ex Wigg.

Brassicaceae (10 видів) – *Raphanus sativus* L., *Brassica oleraceae* L., *Sinapis alba* L., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic., *Barbarea vulgaris* R.Br., *Thlaspi arvense* L., *Descurania Sophia* Webb. Et Plantl., *Alliaria*

petiolata Bied., *Sisymbrium officinale* (L.) Scop., *Armoracia rusticana* Gaerth.

Apiaceae (10 видів) – *Coriandrum sativum* L., *Conium maculatum* L., *Carum carvi* L., *Petroselinum crispum* Mill., *Foeniculum vulgare* Mill., *Levisticum officinalis* Koch., *Anetum graveolens* L., *Pastinaca sativa* L., *Daucus carota* L., *D. sativus* Roehl.;

Fabaceae (8 видів) – *Melilotus officinalis* L., *Trifolium pretense* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Astragalus dasyanthus* Pall., *Lathyrus pratensis* L., *Phaseolus vulgaris* L., *Onobrychis arenaria* (Kit.) DS., *Anthyllis macrocephala* Wend.;

Lamiaceae (9 видів) – *Prunella vulgaris* L., *Leonurus cordiaca* L., *Marrubium vulgare* L., *Salvia officinalis* L., *Melissa officinalis* L., *Hyssopus officinalis* L., *Oryganum vulgare* L., *Menta arvensis* L., *M. piperita* L.

Boraginaceae (6 видів) – *Echium vulgare* L., *Borago officinalis* L., *Anchusa officinalis* L., *Symphytum officinale* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Cynoglossum officinale* L.;

Solanaceae (бвидів) – *Solanum melangena* L., *S. tuberosum* L., *S. nigrum* L., *Hyoscyamus niger* L., *Datura stramonium* L., *Capsicum annuum* L. [5].

Інші 49 родин представлені 1-3 видами рослин. В агроценозах вирощується 42 види лікарських рослин. Переважна більшість їх відноситься до мезофітів (61,5%). За класифікацією Раункієра, лікарські рослини поділяються на: гемікриптофіти (68,4%), фанерофіти (21,3%), терофіти (8,7%) та хамефіти (1,6%). Серед лікарських рослин 45,7% – представники лучного флороцено типу, 27,2% – рудерального, 23,7 – лісового і 3,4 – прибережно-водного. За результатами досліджень, 22% видів мають промислові запаси сировини, а 78% потребують розширення ареалів.

Література:

1. Бурда Р.И. Антропогенная трансформация флоры. Киев: Наукова думка. 1991. 204 с.
2. Гродзинський А. Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник. К: Видавництво «Українська Енциклопедія» 1992. 544 с.
3. Жадько С.В. Структура и характер спонтанной флоры г. Гомеля. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Біологія. 2009. Т 42. С 39–46.
4. Пачоский Й.К. Основные черты развития флоры Юго-Западной России. Херсон: орв. 1910.

5. Прокудин Ю.Н. Определитель высших растений Украины. К: Наукова думка. 1987. 545 с.

6. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. К: Наукова думка. 1991. 200 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-047-6-4>

ІНТРОДУКОВАНІ ВИДИ РОСЛИН ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ УКРАЇНИ ДЛЯ ДЕКОРАТИВНОГО САДІВНИЦТВА

Перебойчук О. П.

*кандидат біологічних наук,
науковий співробітник відділу квітничково-декоративних рослин
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка
Національної академії наук України*

Щербакова Т. О.

*кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник відділу
квітничково-декоративних рослин
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка
Національної академії наук України*

Машковська С. П.

*кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу квітничково-декоративних рослин
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Розширення та оновлення асортименту квітничково-декоративних рослин є основним завданням сучасного декоративного садівництва. Один із шляхів збагачення рослинних ресурсів – інтродукція та введення в культуру рослин природної флори різних регіонів. Перспективні у цьому відношенні рослини місцевих флор, які пристосовані до кліматичних умов регіону, характеризуються високою стійкістю і невибагливістю в культурі. Крім того, використання рослин цих видів в декоративному садівництві сприяє збереженню біорізноманіття, особливо рідкісних та ендемічних видів.

Мета роботи – аналіз біоекологічних особливостей інтродукованих у Національному ботанічному саду імені М.М. Гришка НАН України